

MAHALLIY IQLIM SHAROITIDA YUQORI MAHSULDOR**ZOTLARNI YETISHTIRISH****Raxmatov Farrux Shokirjon o'g'li**

O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi huzuridagi Oziq-ovqat va Qishloq xo'jaligi sohasida Strategik rivojlanish va tadqiqotlar Xalqaro Markazi, doktorant,

E-mail: raxmatovf39@gmail.com**Ochilov Shoxrux Shokirjon o'g'li,**

O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi huzuridagi Oziq-ovqat va Qishloq xo'jaligi sohasida Strategik rivojlanish va tadqiqotlar Xalqaro Markazi, doktorant

Annotatsiya: Ushbu maqolada mahalliy iqlim sharoitida yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirishning ilmiy asoslari va amaliy tajribalari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida turli mintaqalarda qishloq xo'jaligi sharoitida qo'llanilgan yuqori mahsuldor zotlar, ularning iqlimga moslashuvchanligi va hosildorligini oshirish strategiyalari o'rganildi. Maqola natijalari yuqori mahsuldor zotlarni tanlash va ularni samarali parvarishlash orqali hosildorlikni oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: Yuqori mahsuldor zotlar, mahalliy iqlim, seleksiya, hosildorlik, agronomik texnologiya, qishloq xo'jaligi, moslashuvchanlik.

Аннотация: В данной статье анализируются научные основы и практический опыт выращивания высокоурожайных сортов в условиях местного климата. В ходе исследования изучались высокоурожайные сорта, применяемые в различных регионах сельскохозяйственного производства, их адаптивность к климатическим условиям и стратегии повышения урожайности. Результаты статьи дают практические рекомендации по выбору высокоурожайных сортов и их эффективному уходу для увеличения продуктивности.

Ключевые слова: Высокоурожайные сорта, местный климат, селекция, урожайность, агрономическая технология, сельское хозяйство, адаптивность.

Annotation: This article analyzes the scientific foundations and practical experience of cultivating high-yield varieties under local climatic conditions. The study examined high-yield varieties used in various agricultural regions, their adaptability to climate, and strategies to increase productivity. The results provide practical recommendations for selecting high-yield varieties and managing them effectively to enhance crop yield.

Keywords: High-yield varieties, local climate, breeding, productivity, agronomic technology, agriculture, adaptability.

Kirish:

Qishloq xo'jaligi mamlakat iqtisodiyoti va oziq-ovqat xavfsizligi uchun muhim soha hisoblanadi. So'nggi yillarda iqlim o'zgarishlari, suv resurslarining cheklanishi va tuproq unumdorligining pasayishi qishloq xo'jaligida yuqori hosildorlikka ega zotlarni tanlash va yetishtirishni dolzarb masalaga aylantirdi. Mahalliy iqlim sharoitiga mos yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirish nafaqat hosildorlikni oshiradi, balki resurslardan samarali foydalanish va barqaror rivojlanishga ham xizmat qiladi.

O'zbekistonning turli hududlarida qishloq xo'jaligi sharoitlari har xil bo'lib, har bir hududda moslashtirilgan agronomik texnologiyalarni qo'llash talab etiladi. Masalan, cho'l va yarim cho'l hududlarida suv tejash texnologiyalari va qurg'oqchilikka chidamli zotlar muhim ahamiyatga ega. Shu sababli, ilmiy tadqiqotlar asosida mahalliy iqlim sharoitida yuqori mahsuldor zotlarni tanlash va ularni parvarishlashning samarali usullarini aniqlash zarur.

Tahlil va muhokama

Mahalliy iqlim sharoitida yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirish masalasi qishloq xo'jaligi sohasida eng dolzarb va ko'p qirrali masalalardan biridir. Yuqori mahsuldor zotlarni tanlash va ularni samarali parvarishlash orqali nafaqat hosildorlikni oshirish, balki qishloq joylarida ish o'rinlarini yaratish, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va eksport salohiyatini oshirish mumkin [1]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, hosildorlik va sifatni ta'minlashda asosiy omillar — bu iqlim sharoiti, tuproq tuzilishi, suv resurslari, agronomik texnologiyalar, selektsiya natijalari va genetik imkoniyatlardir [2].

Mahalliy iqlim sharoitiga moslashtirilgan yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirish jarayonida birinchi va eng muhim omil — bu ekinlarning iqlimga moslashuvchanligi. O'zbekistonning turli hududlarida harorat, yog'ingarchilik miqdori, tuproq tuzilishi va qurg'oqchilik darajasi sezilarli darajada farq qiladi. Masalan, Qoraqalpog'iston va Buxoro viloyatlaridagi cho'l va yarim cho'l hududlarda bug'doy va paxta yetishtirish uchun maxsus selektsiyalangan, qurg'oqchilikka chidamli zotlar tanlanadi. Shu hududlarda odatiy zotlar hosildorligini deyarli 30–40% ga yo'qotishi mumkin, ammo mahalliy iqlim sharoitiga moslashtirilgan zotlar barqaror natija beradi [3].

Hosildorlikni oshirishda tuproq unumdorligi va sug'orish tizimi ham katta rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yuqori mahsuldor zotlar uchun tuproqning tabiiy ozuqaviy moddalar bilan boyligi yetarli bo'lsa, hosildorlik 15–20% ga oshadi. Shu bilan birga, sug'orish tizimi optimallashtirilgan bo'lsa, suvdan samarali foydalanish natijasida hosildorlik 25–30% gacha ko'tarilishi mumkin [4]. Misol uchun, Namangan va Farg'ona vodiysida tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, tomchilatib sug'orish texnologiyasini qo'llash orqali yuqori mahsuldor bug'doy va paxta zotlarining hosildorligi sezilarli darajada oshgan [5].

Shuni ta'kidlash lozimki, mahalliy iqlim sharoitida yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirishda o'g'itlash tizimi ham muhim omil hisoblanadi. Organik va mineral o'g'itlarning optimal kombinatsiyasi hosildorlikni sezilarli darajada oshiradi. Masalan, Buxoro va Jizzax viloyatlarida olib borilgan tajribalar shuni ko'rsatdiki, organik o'g'itlar bilan birlashtirilgan azotli va fosforli o'g'itlar yuqori mahsuldor bug'doy va paxtaning hosilini 20–25% ga oshiradi [6]. Shu bilan birga, o'g'itlashning vaqtida va me'yorida qo'llanilishi hosildorlik va urug' sifatini saqlashga ham yordam beradi [7].

Yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirishda seleksiya va genetik tadqiqotlarning roli katta ahamiyatga ega. Mahalliy iqlim sharoitida samarali seleksiya qilish orqali hosildorlikka chidamli, kasallik va zararkunandalarga bardoshli zotlarni yaratish mumkin. Misol uchun, O'zbekistonning turli hududlarida seleksiya qilingan bug'doy, paxta va boshqa ekinlar genetik jihatdan barqaror bo'lib, ular yuqori harorat, qurg'oqchilik va me'yoriy sug'orish sharoitida ham hosil beradi [8]. Bu esa fermerlarga nafaqat hosildorlikni, balki iqtisodiy samaradorlikni ham oshirish imkonini beradi.

Mahalliy iqlim sharoitida yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirish jarayonida yana bir muhim omil — agronomik amaliyotlarning optimallashtirilishi. Har bir hududda ekinlar ekish, parvarishlash, sug'orish va o'g'itlash tizimi mahalliy sharoitga moslashtirilishi lozim. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, iqlim, tuproq va suv resurslariga moslashtirilgan agronomik amaliyotlar yuqori mahsuldorlikka olib keladi. Masalan, Farg'ona vodiysida amalga oshirilgan tajribalar shuni ko'rsatdiki, sug'orishning tomchilatib tizimi, vaqtida va me'yorida o'g'itlash, zararkunandalarga qarshi profilaktik choralar yuqori mahsuldor zotlarning hosildorligini sezilarli darajada oshiradi [9].

Shuningdek, pestitsid va kasalliklarni nazorat qilish tizimi ham yuqori mahsuldorlikni ta'minlashda muhim omildir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, pestitsidlar va kasalliklarni nazorat qilish orqali hosildorlik 10–15% ga oshadi, urug' sifatini saqlash esa 20% gacha yaxshilanadi. Bu esa yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirishning muvaffaqiyatini oshiradi [10].

Mahalliy iqlim sharoitida yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirishda ijtimoiy va iqtisodiy jihatlar ham muhim ahamiyatga ega. Yuqori hosildorlikka ega zotlarni yetishtirish orqali fermerlar daromadlarini oshiradi, qishloq joylarda ish o'rinlari yaratiladi va oziq-ovqat xavfsizligi mustahkamlanadi. Shu bilan birga, yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirish eksperimental tadqiqotlar va tajriba fermalarida sinovdan o'tkazilganda ilmiy ma'lumotlar ham to'planadi, bu esa seleksiya va agronomik amaliyotlarni yanada rivojlantirish imkonini beradi [1][2].

Bundan tashqari, mahalliy iqlim sharoitida yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirish ekologik barqarorlikni ta'minlashga ham yordam beradi. Iqlimga moslashtirilgan zotlar resurslardan samarali foydalanadi, tuproq unumdorligini pasaytiradigan ortiqcha kimyoviy moddalarni ishlatishni kamaytiradi va suvni tejash imkonini beradi. Shu tarzda, yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirish nafaqat hosildorlikni oshiradi, balki qishloq xo'jaligi faoliyatining barqarorligini ham ta'minlaydi [3][5][6].

Yuqori mahsuldorlikni oshirishda ilmiy tadqiqotlarning roli ham katta. Seleksiya, genetik tadqiqotlar, agronomik tajribalar va innovatsion texnologiyalar orqali mahalliy iqlim sharoitida hosildorlikni oshirish strategiyalari ishlab chiqiladi. Misol uchun, o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, stressga chidamli va kasalliklarga bardoshli zotlar hosildorlikni 20–30% ga oshiradi va urug' sifatini barqaror saqlaydi [8][9].

Tahlil shuni ko'rsatdiki, mahalliy iqlim sharoitida yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirish bir qator omillarni hisobga olgan holda amalga oshirilishi lozim:

- Iqlim sharoiti va hududning ekologik xususiyatlari;
- Tuproq unumdorligi va ozuqa moddalari;
- Sug'orish va o'g'itlash tizimi;

- Seleksiya va genetik moslashuvchanlik;
- Agronomik amaliyotlar va zararkunandalarga qarshi kurash;
- Ilmiy tadqiqotlar va tajriba fermalarining natijalari;
- Ijtimoiy va iqtisodiy samaradorlik.

Shu bilan birga, yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirishning samaradorligini oshirish uchun hududiy iqlim sharoitiga moslashtirilgan texnologiyalarni ishlab chiqish va ularni keng ko'lamda qo'llash zarur. Masalan, qurg'oqchilikka chidamli zotlar, tomchilatib sug'orish tizimi, organik o'g'itlar va pestitsidlarni optimallashtirilgan tizim orqali qo'llash orqali hosildorlikni sezilarli darajada oshirish mumkin [4][7][10].

Natijalar shuni ko'rsatadiki, yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirish nafaqat ilmiy jihatdan, balki amaliy jihatdan ham qishloq xo'jaligi rivojlanishi va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shu sababli, mahalliy iqlim sharoitida yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirish bo'yicha kompleks yondashuv ishlab chiqish va uni amalda tatbiq etish zarur

Xulosa

Mahalliy iqlim sharoitida yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirish qishloq xo'jaligini rivojlantirish va hosildorlikni oshirishning samarali usuli hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yuqori mahsuldor zotlarni tanlashda iqlim sharoiti, tuproq turi, suv resurslari va agronomik texnologiyalarni hisobga olish zarur. Shu bilan birga, seleksiya va genetik tadqiqotlar, optimal parvarishlash tizimi va zararkunandalarga qarshi kurashish yuqori hosildorlikka erishishda muhim ahamiyatga ega. Mahalliy iqlimga mos yuqori mahsuldor zotlarni yetishtirish qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilariga barqaror natija va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi.

Foydalangan adabiyotlar:

- [1] Karimov, A., & Toshmatov, R. (2020). "Qishloq xo'jaligi ekinlarining hosildorligini oshirish metodlari." Tashkent: Qishloq Xo'jaligi Nashriyoti, 45-67-bet.
- [2] Usmonov, D. (2018). "Iqlim sharoitiga moslashtirilgan paxta va bug'doy zotlari." Agronomiya va Biologiya, 12(3), 23-39-bet.
- [3] Ergashev, S. (2019). "Sug'orish va o'g'itlash texnologiyalari." Tashkent: Fan va Texnika Nashriyoti, 78-101-bet.
- [4] Rustamov, F. (2021). "Genetik tadqiqotlar va hosildorlikni oshirish." O'zbekiston Qishloq Xo'jaligi Jurnali, 5(2), 56-74-bet.
- [5] Shodmonov, M. (2017). "Cho'l hududlarida yuqori mahsuldor zotlar." Qishloq Xo'jaligi Ilmiy Tadqiqotlari, 3(1), 12-28-bet.
- [6] Islomov, T. (2016). "Tuproq va sug'orish tizimlari." Tashkent: Agronom Nashriyoti, 33-49-bet.
- [7] Abdulkarimov, B. (2019). "O'g'itlash tizimlarining hosildorlikka ta'siri." Biologiya va Agronomiya, 7(4), 89-104-bet.

[8] Normatov, R. (2020). "Stressga chidamli qishloq xo'jaligi ekinlari." Qishloq Xo'jaligi Tadqiqotlari, 8(2), 15-32-bet.

[9] Qodirov, L. (2018). "Yuqori mahsuldor paxta va bug'doy zotlari." O'zbekiston Agronomiya Jurnali, 10(1), 44-60-bet.

[10] Saidov, A. (2021). "Pestitsidlar va hosildorlik." Tashkent: Fan va Texnika Nashriyoti, 112-130-bet.

